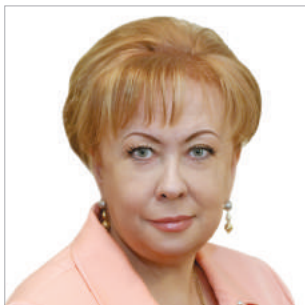

ПРАВОВА АНАЛІТИКА: ПОГЛЯДИ НА СУТНІСТЬ І ПРИЗНАЧЕННЯ

Н. М. Оніщенко

*завідувач відділом теорії держави і права
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України, доктор юридичних наук,
професор, академік НАПрН України,
заслужений юрист України*

Контекст проблеми, що розглядається, нам хотілося б пов'язати із констатацією про те, що якість нашого життя залежить від якісного законодавства і конструктивного та дієвого права. Давно в цій царині сформовані «великі напрями» і «невеликі спрямування» для досягнення певного ефекту в зазначеному форматі: це і правова політика держави з відповідними інституціями, і певні канони нормотворчості, нормопроекування, правотворчості, правила юридичної техніки тощо. Ніби є зрозумілими всі тактики для необхідного стратегічного удосконалення і підвищення ефективності в законодавчому полі. Втім, досягнутого відчутного ефекту ми, пересічні громадяни, на жаль, не відчуваємо... Крім того, без перебільшення можна зазначити, що попри всі зусилля життя пересічної людини обтяжується досить часто з прийняттям нового нормативно-правового акта і появою чергового нововведення в регулюванні відповідних суспільних відносин (чого вартують славнозвісні тарифи, регулювання життєдіяльності учасників АТО, членів їхніх сімей, дітей-сиріт тощо). Більше того, це констатують вже не тільки спеціалісти-правники,

а й люди, далекі від правової діяльності. Проте, враховуючи, що стилем спілкування і способом життя, ознакою сьогодення стає постійна констатація «погано» та «ще гірше», хотілося б не тільки обмежитися відповідною констатацією, а й зробити певні спроби, запропонувати відповідні шляхи та напрацювання задля удосконалення відповідної стратегії правотворення в умовах кризових проявів в економіці, відсічі агресії Російської Федерації, запобігання гострих соціальних конфліктів. Мова, на нашу думку, повинна йти про такий напрям наукового узагальнення, як правова аналітика. Запропонуємо словниковий доробок: «аналітичний» – той, що ґрунтується на застосуванні аналізу; той, що використовують, проводячи аналіз [1]. Інше визначення: «аналітика» – вчення про те, що стосується аналізу, ґрунтується на аналізі чи використовується для нього [2].

В такий спосіб, дозволимо нам визначити правову аналітику як способи і прийоми, що стосуються проведення аналізу в певній правовій сфері (напрямі) задля отримання відповідного знання (вчення). Структурно правова

аналітика може і повинна обіймати як відповідний аналіз уже діючих норм, так і звернення «на прогностику», на передбачення, що, можливо, дозволить запрограмувати необхідність, реальну дію, можливості, потенції певного нормативно-правового акта.

Не є секретом, що нормативно-правові акти, на які покладена певна суспільна надія щодо упорядкування суспільних відносин, на жаль, не спрацьовують і пояснювати це тільки, посилаючись на складні економічні, політичні, соціальні тощо умови, мабуть, немає сенсу. Справа в тому, що кожний акт повинен мати своїм підґрунтям серйозне і всебічне вивчення його потенційної дії, певного конструктиву, реального ефекту, відповідності суспільним очікуванням тощо.

Кожне явище розкривається саме у своїх функціях.

Декілька констатацій про функції правової аналітики.

Функції правової аналітики можна розділити на дві групи:

- 1) теоретичні, що забезпечують розвиток та якісний приріст знань;
- 2) прагматичні функції, спрямовані на вирішення завдань юридичної практики.

До теоретичних функцій правової аналітики можна віднести такі:

1. Гносеологічна (пізнавальна) функція. Правова аналітика сприяє розширенню та поглибленню наукових знань про правовий розвиток України, розкриваючи загальні та специфічні риси, аналізуючи стабільні і тимчасові правові ситуації в різних державах, досліджуючи функціонування певних елементів правової системи в особливих національних, політичних і соціально-економічних умовах. Аналіз та оцінка загального і особливого у тих чи інших правових явищах дозволяють створювати відповідні типології та класифікації, спрогнозовані на майбутнє.

2. Евристична функція. Правова аналітика забезпечує не лише механічне накопичення знань про різні правові явища та процеси, а й аналізує стійкі, повторювані зв'язки між ними, виявляє закономірності та тенденції виникнення, функціонування і розвитку різних правових явищ та окремих юридичних інститутів.

3. Прогностична функція. Дослідження закономірностей і пріоритетів розвитку правових феноменів сучасності та загальносвітових політичних, економічних та юридичних процесів (таких, наприклад, як глобалізація) дозволяє спрогнозувати подальший розвиток як окремих засобів правового регулювання, так і права, законодавства загалом.

4. Критична функція. Правові дослідження дозволяють побачити недоліки та прорахунки розвитку власної правової системи та правових систем інших країн, спрогнозувати можливі похибки у правовому розвитку.

До прагматичних функцій можна віднести, наприклад, такі:

1. Функція сприяння законотворчості. Правила сучасної нормотворчої діяльності вимагають ретельної розробки текстів нормативно-правових актів з ураху-

ванням не тільки місцевого, а й регіонального та загальносвітового досвіду регулювання відповідних суспільних відносин. Дослідження правознавців дозволяють отримати необхідну інформацію, проаналізувати її та зробити висновки стосовно прийнятності або недоцільності використання правових моделей, розроблених в інших державах, передбачити наслідки їх впровадження у національне законодавство.

2. Функція забезпечення належного тлумачення законодавства. В першу чергу, це стосується тлумачення міжнародних договорів та актів міжнародних організацій, які застосовуються на території відповідної держави. Для того, щоб встановити дійсний зміст деяких положень вказаних джерел права, необхідно звернутися до міжнародного досвіду чи досвіду тих країн, де вже склалася відповідна практика. Це ж стосується й тих випадків, коли окремі норми права чи правові інститути запозичуються (рецепція) з інших правових систем. Безумовно, в цьому контексті є необхідним певне «аналітичне бачення».

3. Функція сприяння правозастосовній практиці. Правова аналітика, серед іншого, досліджує моделі запобігання і регулювання соціальних конфліктів, вона має справу з широким колом типових рішень. Досвід, накопичений в різних правових системах світу, розширює і збагачує вибір оптимального рішення конкретної справи в даних конкретних умовах темпорально-правового ґатунку.

4. Інтеграційна функція. Правові аналітичні дослідження допомагають вирішувати такі завдання, як уніфікація й оптимізація розвитку національного права, раціональної правової системи, гармонізація і зближення національних законодавств, необхідність подолання існуючих протиріч між законодавством різних країн.

5. Освітньо-педагогічна функція. Юридична освіта не може вважатися повноцінною без отримання знань про існуючі в світі моделі освіти, про особливості їх виникнення, побудови та функціонування, застосування в певних умовах праводержавотворення. Цей досвід є безцінним для України сьогодні.

Наступний фрагмент нашого розгляду пов'язаний з тим, що правова аналітика повинна бути властивою не тільки практичному «зрізу» юриспруденції, а й науковому доробку. Справа в тому, що ще більш «броунівським рухом» порівняно з практикою можуть виглядати сьгодні наукові напрацювання. Так, наприклад, не є секретом, що тема дисертаційного дослідження майбутнього дослідника обирається, в першу чергу, з урахуванням того, що вже «осягнув», «охопив» науковим світоглядом майбутній науковий керівник. Це не є само по собі погано, таким, що підлягає тривалому дискусіюванню. Втім, саме дисертаційні дослідження повинні привносити відповідний ефект в удосконалення правової творчості та правового регулювання. Навряд чи на це можна очікувати, коли написана «51-а чи 60-а» дисертація на одну і ту ж тему, під час розгляду якої «справжнім відкриттям» стають «маленькі нюансики», які б могли бути дослідженими під час семінарів чи «круглих столів». Зрозуміло, що саме дисертаційні дослідження повинні привносити відповідний ефект у вдосконалення правової творчості та правового регулювання. Тому правова аналітика повинна стати концентрацією напрямів, необхідних майбутньому правознавцю, в даному випадку пошуковому, розвитку.

Крім того, ще один аспект розгляду, який має забезпечувати правова аналітика, безумовно, пов'язаний з належним сприйняттям права громадянським суспільством та кожною пересічною людиною.

Серед багатьох ракурсів наукових досліджень у сфері «людина – право» проблематиці сприйняття права, на жаль, не приділялася належна увага на жодному з етапів розвитку нашого суспільства. Безумовно, аналізувалися науково необхідні характеристики права, такі, як його сутність і природа, призначення і дієвість, ефективність правових норм, місце права в національних правових системах, врешті-решт, досліджувалася категорія цінності та значення, «авторитету» або престижу права. Проте, на жаль, вчені-правознавці не замислювалися в рамках теоретичних, монографічних, пошукових праць, наскільки та чи інша норма може і стане сприйнятою кожним індивідом, особою, громадянином, повага до права, його дотримання та підтримка будуть бажаними для кожного, а не насильницьким примусовим процесом або, ще гірше – ставлення до правових норм характеризуватиметься як презирливе, байдуже. Наявна сучасна законодавча база України свідчить про те, що в ній загалом враховані не тільки національні, а й європейські вимоги і стандарти, і при тому можна спостерігати повну «хворобливість» в сферах правового регулювання, правореалізації, правозастосування, яку пояснити важко, якщо враховувати тільки вади тих чи інших правозастосувальних механізмів.

Наведений фрагмент, безумовно, не має на меті вичерпний аналіз сутнісної проблеми сприйняття права як явища соціальної дійсності, проте саме в межах правової аналітики слід наголосити, що дослідження цієї проблеми має проводитись принаймні в двох площинах: 1) яким повинне бути європейське право, щоб сприйматися пересічним громадянином, бути його «фортецею», надією щодо самореалізації, засобом особистого зростання; 2) яким повинен бути загальнокультурний, соціальний, суто правовий рівень пересічного громадянина, щоб він

був здатний, готовий до настанов сучасного права, як відображення, віддзеркалення правового демократичного розвитку.

Саме правова аналітика в цих умовах повинна відповісти, чи гарантує прийнята норма: відчуття захищеності кожним, гарантованості прав та законних інтересів, протистояння сваволі у процесі впорядкування суспільних відносин, безсумнівної дії механізмів щодо впровадження правового порядку в усіх сферах суспільного життя, гарантування та забезпечення системи безпеки, що пов'язана із соціальною діяльністю, особливо тією, що несе потенційну загрозу життєво важливим інтересам особи, суспільства та держави. А це далеко не повний перелік наших очікувань від сучасного права. Багато в чому успіхи демократичних перетворень залежать від того, наскільки право в суспільстві підтримується та поважається різними соціумами загалом та кожним індивідом зокрема. Без чіткого уявлення про це неможливий демократичний розвиток в кожній сфері життєдіяльності людини.

Отже, не викликає сумніву, що боротьба із правовим нігілізмом, правовим песимізмом повинна мати своїм підґрунтям, в першу чергу, потенціал правової аналітики.

Наголосимо, ще одним кроком, який має «обслуговувати» правова аналітика, є ретельне вивчення усіх складових, що допоможуть забезпеченню якісної юридичної освіти в державі. Не маючи ніяких сумнівів в необхідності реформування означеної сфери, все ж, зауважимо, що обов'язково тут слід враховувати саме потреби пересічної людини і відчувати імпульси, що їх надає громадянське суспільство.

З розвитком європейських інтеграційних процесів, їх поширенням на всі сфери суспільного життя, появою нових більш складних інтеграційних систем, пов'язаних як із поглибленням інтеграції, так і з розширенням самого інтеграційного

об'єднання, активізувалися спроби теоретичного і практичного пошуку нових освітніх юридичних програм.

Зміни, що відбуваються в Україні, в світі, зокрема, активно впливають і на сучасну соціокультурну ситуацію, яка, в свою чергу, вимагає від суспільства певної мобільності і адекватної відповіді на сучасні вимоги до освіти.

Пріоритетним завданням юридичної освіти стає створення таких умов розвитку суспільства, які забезпечили б у майбутньому його готовність жити й успішно діяти у світі гуманістичних цінностей. У педагогічному аспекті це означає, що основним результатом освітнього процесу повинна стати не система знань, умінь і навичок сама по собі, а готовність до сучасних інтелектуальних, соціально-правових, комунікативних, інформаційних практик, сприйняття права, його потенціалу, як загальнолюдських цінностей.

Система юридичної освіти ґрунтується на єдиній державній політиці, яка спрямована на забезпечення динамічного розвитку сучасної освіти в прямому поєднанні з розвитком юридичної науки. Сучасна правова освіта має забезпечувати задоволення потреб особистості в постійному зростанні, підвищенні конкурентоспроможності в умовах професійної мобільності та соціальної захищеності.

В такий спосіб можемо констатувати, що правова аналітика є необхідним супровідним елементом і юридичної практики, і юридичної науки, і юридичної освіти. Окремо зазначимо, що її сутність і прогностичний характер повинні слугувати важливим інструментом пізнання правової дійсності, засобом встановлення істини щодо необхідного правового регулювання суспільних відносин. Саме це спрямування (правова аналітика) є методикою аналізу, певними тактиками, стратегією і прогностикою сучасного правового розвитку. ■

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови. – Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2005. – С. 28.
2. Загнітко А. П., Шукіна І. А. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – С. 24.

ПРАВОВА АНАЛІТИКА: ПОГЛЯДИ НА СУТНІСТЬ І ПРИЗНАЧЕННЯ

Н. М. Оніщенко

Стаття присвячена сутності та значенню такого феномену соціальної дійсності, як правова аналітика. Окремий вектор складає розгляд її функцій, певна увага приділялась завданням правової аналітики щодо юридичної практики, юридичної науки та юридичної освіти.

Ключові слова: правова аналітика, правотворчість, нормотворчість, функції правової політики, аналіз в правовій сфері, прогностика.

Стаття надійшла до редакції: 20.04.2017.

ПРАВОВАЯ АНАЛИТИКА: ВЗГЛЯДЫ НА СУЩНОСТЬ И НАЗНАЧЕНИЕ

Н. Н. Онщенко

Статья посвящена сущности и значению такого феномена социальной действительности, как правовая аналитика. Отдельный вектор составляет рассмотрение его функций, определенное внимание уделялось задачам правовой аналитики по юридической практике, юридической науке и юридического образования.

Ключевые слова: правовая аналитика, правотворчество, нормотворчество, функции правовой политики, анализ в правовой сфере, прогностика.

Получено: 20.04.2017.

LEGAL ANALYST: VIEWS ON THE NATURE AND PURPOSE

N. M. Onishchenko

The article is devoted to the nature and significance of the phenomenon of social reality, as a legal analyst. A separate review is the vector of its functions, some attention was paid to the task of legal analysis on legal practice, jurisprudence and legal education.

Keywords: legal analysis, law-making, rule-making, the functions of legal policy analysis in the legal field, prognostication.

Received: 20.04.2017.